

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Skaudžią Tautos praeitį žurnalistė įamžino dabartyje

„Respublikos“ leidinių grupės dienraščio „Šiaulių kraštas“ redaktorė Živilė Kavaliauskaitė, prieš pusketvirtų metų su grupe bendražygių beveik 2 savaites tvarkiusi tremtinių kapus Sibire, bendravusi su ten likusiais lietuviais, skaudžios praeities sąlytį dabartimi sudėjo ne tik į dienraščio puslapius, bet ir į knygą, kurioje yra visko: skaidraus gaudulio, švelnaus humoro ir begalinės vilties.

R Sidas AKSOMAITIS
„Respublikos“ žurnalistas

Ž.Kavaliauskaitės knygą „Trispalvė Irkutsko karštyje“ Sausio 13-osios išvakarėse pristatyta sausakimšoje Šiaulių apskrities P.Višinskio viešosios bibliotekos salėje. Vasario 16-ąją planuojamas knygos pristatymas Irkutske. Skaudžios lietuvių istorijos puslapiai išlieka aktualūs ir šiandien, kai Lietuva ne išvežama, o išsivažinėja pati.

**- Kas paskatino leisti tremties ke-
liais? - pasiteiravo „Respublika“ Živilė
KAVALIAUSKAITĖS.**

- 2013-aisiais iš kelionės organizatoriaus Virginijaus Steponavičiaus, buvusio Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės vado, dabar dirbančio valstybinėje įmonėje „Oro navigacija“, sulaukiau netikėto pasiūlymo skristi į Irkutsko sritį. Kelionės komanda jau buvo susiformavusi, maršrutas sudėliotas. Keliaujančiųjų tikslas buvo susitikti su lietuvių bendruomene, tvarkyti lietuvių kapines. Man tai atrodė prasminga. Nuo mažens domiuosi istorija, prasidėjus Sąjūdžiui skaičiau visas knygas, susijusias su tremtimi. Dirbdama žurnaliste kalbinau ne vieną tremtinį. Ši tema visuomet buvo šalia. Be to, su netekimais susijusi ir šeimos istorija: senelis buvo politinis kalinys, močiutė žuvo Lietuvoje.

**- Kaip Sibire jus pasitiko vietos lietuvi-
viai?**

- Kelionė prasidėjo nuotykiu: dėl oro sąlygų lėktuvas negalėjo leisti Irkutsko oro uoste, skridome į Ulan Udę, tad kelionė pailgėjo 400 kilometrų ir beveik šešiomis valandomis. Visą tą laiką Irkutsko oro uoste mūsų kantriai laukė vietos lietuvių bendruomenės „Švyturys“ pirmininkės pavaduotoja Liudmila Strižniova su Lietuvos vėliavėle rankose. Jaudinosi taip, kad šalia sėdėjusi moteris siūlė išgerti valerijonų. Knygos pavadinimu „Trispalvė Irkutsko karštyje“ ir užkoduotas pirmasis įspūdis.

**- Kodėl dalis ištremtų mūsų tautiečių
liko Sibire net ir tada, kai jau buvo gal-
limybė grįžti į Lietuvą?**

- Kiekvieno žmogaus sprendimas - atskira, dažnai skaudi istorija. Pernai Šiaulių universitete baigiau istorijos magistro studijas. Rašydama magistro darbą „Trėminių refleksija atminties tyrimuose. Saviidentifikacijos problema“ ieškojau ir atsakymų, kodėl ne visi tremtiniai grįžo. Irkutsko srityje, 2010 m. surašymo duomenimis, gyveno 1046 lietuviai. Liko dėl įvairių priežasčių: vieni nebeturėjo kur sugrįžti, nebematė prasmės, jautėsi dar kartą atstumti, kiti baigė mokslus, gavo darbus, įsitvirtino, sukūrė šeimas. Kelionėje sutikta Genovaitė Trumpaitė-Novickaja iš Balšaja Rėčkos sakė tebeliekianti buto Lietuvoje. Prieš septynerius metus eilėje buvo 288-oji, o 2013 metais eilė nebuvo pajudėjusi. Ne visiems, grįžu-

Giedrius Baranauskas nuotr.

sitikome moterį, kuri sakė prižiūrinti lietuvių kapą. Nerimo kėlė erkės, uodai, „maškara“, bet savo kūnais jų atakų nepajutome. Vykdami į Kordoną, lietuvių tremtinių gyvenvietę taigoje, mus vežusio Olego Gedos buvome išpėti, kad 16 kilometrų įveikti prireiks maždaug trijų valandų. Atvykome per 1 valandą 20 minučių. Olegas sakė tokio gero kelio dar nematęs, nors priekaboje kratėmės kaip obuoliai krituoliai. Ko gero, rimčiausias stresas buvo pirmą dieną, kai dėl vėlavusio lėktuvo manėme pavėluosiantys ir į traukinį. Galiausiai paaikškėjo, kad Irkutsko traukiniai važiuoja ne pagal vietos, o pagal Maskvos laiką - plius penkios valandos!

- Kada supratote, kad kelionės metu patirti įspūdžiai virs straipsniais, o straipsniai - knyga?

- Prieš skridama neturėjau didelių planų rašyti, diktofoną ir bloknotę su rašikliu išidėjau iš įpročio. Bet būnant ten istorijos tarsi pačios ėmė dėliotis. Įspūdžių susikau-pė tiek, kad negalėjau nerašyti. Laikraštyje „Šiaulių kraštas“ buvo spausdintas trylikos dalių ciklas „Sibiro reportažai“. Vėliau tęsi-nys - „Sibiro atgarsiai“. Gausiai fotografijomis iliustruota knyga gimė vėliau - kai bendrakeleiviai pasirūpino jos finansavimu. Tuomet darbas tęsėsi su dizainerne Lina Kase-lyte-Ivanoviene, maketo techniniu redaktori-umi Artūru Jaugėla.

**- Kokių netikėčiausių atsiliepimų su-
laukėte iš skaitytojų?**

- Skambučiai pasipylė po antrojo teksto „Šiaulių krašte“ apie Zimą. Skaitytojai sakė neberadę laikraščio parduotuvėje, eję skolin-tis iš kaimynų. Žmonės atpažino praeitį dabartyje. Sibiro istorijos susijungė su bu-vious tremtinių, gyvenančių Lietuvoje, li-
kimais. Skaitytojai skambino net iš užsie-
nio. Viskas tebėra gyva, tebėra šiame laike. Šiaulietis Petras Balčiūnas atsinešė laidu-
tuvių nuotraukų bei 1989 m. fotografiją, ku-
rioje įsiamžinęs prie tėvo kapo Zimoje. Aš
jam padovanojau dabartinę kapo fotografiją.
Iš Kuršėnų paskambino Olchono saloje mi-
rusio klieriko Lietuvos kankinio Valerijaus
Vaitkevičiaus brolio žmona. Istoriją, kaip
kuršėniškis buvo atvykęs parsigabenti bro-
lio palaikų, išgirdome Chužyre, kur muzie-
jaus vadovė Kapitolina Litvinova yra įren-
gusi lietuvišką kampelį. Kelmės rajono gy-
ventoja Stefa Gumuliauskienė apsisverkė,
kai ją pasiekė linkėjimai nuo pusseserės
V.Valiūtės. Prisimenu komišką situaciją, kai
paskambinusi moteris paklausė: „Jūs tur-
būt irgi buvusi tremtinė?“ Po pauzės pati
pradėjo juoktis: „Oi, kokią nesąmonę pasa-
kiau, juk jūs jaunas žmogus! Bet rašote
taip, lyg pati būtumėte tai išgyvenusi.“
Knygos pristatyme dovanų gavau Lietuvos
politinių kalinių ir tremtinių sąjungos tris-
palvį šaliką - taigi buvau įvardyta sava ir
„priimta į tremtinius“.

**- Kodėl apie gyvulinius vagonus su
žmonėmis, daugiau nei prieš 70 metų
dardėjusius į Sibirą, svarbu žinoti ir šių
dienų jaunimui?**

- Buvę tremtiniai dažnai apgailestauja,
kad mokyklose per mažai dėmesio skiriama
šiai temai. Tremties liudininkai yra garbaus
amžiaus, todėl būtina užrašyti jų pasakoji-
mus jau šiandien. Svarbu, kad tremties tema
išliktų aktuali Lietuvos istorijos dalis, nes
penkis dešimtmečius ji neegzistavo. „Nepa-
sakyta: ne nutylėta, o ištylėta. Kas metų
metais, kas dešimtmečiais - visai.“ Tai -
Nacionalinės kultūros ir meno premijos lau-
reatės Ramutės Skučaitės, Zimos tremtinės,
žodžiai. Knygoje ji vėl greta savo barako kai-
mynų - Urbonavičių šeimos.

siems į Tėvynę, pavyko čia įsitvirtinti. Daliai jų teko priimti sprendimą grįžti į buvusią tremties vietą.

**- Ar gyva dar tarp šių dienų Sibiro
lietuvių gimtoji kalba, mūsų tautinis ta-
patumas?**

- 38,5 tūkst. tremtinių, 5,9 tūkst. kalė-
jusių lageriuose - tokia statistika iškalta lie-
tuvių bendrijos „Švyturys“ rūpesčiu pasta-
tytame paminkle Lietuvos tremtinių var-
gams ir netektims Irkutsko krašte atminti.
Paminklas stovi Irkutsko katalikų bažnyčios
šventoriuje. Bendrija tarp pagrindinių veik-
los tikslų nurodo išsaugoti lietuvių kultūrą,
tradicijas ir papročius, mokytis lietuvių kal-
bos, stiprinti ir plėtoti kultūrinius ryšius su
„istorine Tėvyne - Lietuvos Respublika“. Bendrijos patalpose veikia lietuvių kalbos mokykla. Mokytojas Rimantas Makaveckas sakė, kad norinčių išmokti lietuvių kalbą dar atsiranda. Jo teigimu, antra karta tremtinių lietuvių kalbos nebemoka. Pats R.Makaveckas, kurio kalboje tebesigirdi, kad yra „iš pa Untenas“, Lietuvoje lankosi kasmet. Buvo netikėta, kai rusakalbis bendruomenės na-

rys Aleksandras Petrovičius Stravinskis, turintis lietuviškas šaknis, netikėtai lietuviškai padeklamavo eilėrašį: „Irkutske gyvenu, aš krikštytas Irkutske, o mirsiu Vilniuje.“ Centralno Chazane aplankyta savamokslė dailininkė Vanda Valiūtė kalbėdama žemaičiavo, nors pati nejudavo, kaip staiga pereinavo į rusų kalbą. Susitikimas su V.Valiūte buvo išskirtinis įvykis: paaikškėjo, kad jos tėviškė ten pat, kur ir vieno iš bendrakeleivių tėvų. „Saviškį radau!“ - negalėjo atsistebėti.

**- Kelionės metu su bendražygiais
tvarkėte tremtinių kapus, padėjote stip-
rinti trapų gyvų likusių tremtinių ir jų
palikuonių ryšį su Lietuva. O ką ši iš-
vyka davė jums pačiai?**

- Tai, kas iki tol buvo skaityta knygose, įgavo realų pavidalą. Sibiro miestuose tebėra mediniai, sulūžę šaligatviai, kuriais vaikščio-
jo tremtiniai, tebestovi barakai, kuriuose gy-
vena vietiniai, taigoje nesupuvo lietuvių kirs-
tų medžių kelmai. Kapinėse ant kai kurių
kryžių yra trys datos: gimimo, mirties ir par-
vežimo į Lietuvą. Visiems įstrigo ant kryžiaus

**▶ Lietuvos politinių
kalinių ir tremtinių
sąjungos buvau
įvardyta sava ir
„priimta į tremtinius“**

tarsi paskubomis išraižytas užrašas „Randa-
si namie“, reiškiantis, kad tremtinio palaikai
pargabenti į Tėvynę. Šis užrašas panaudotas
ir kubiant knygos viršeli. Tikrąją kelionės
prasmę pajutau grįžusi: Lietuvoje tebegyve-
na žmonės, kurie nebesitikėjo, kad dar pama-
tys, kaip atrodo Sibiro platybėse likę jų arti-
mųjų kapai, jų vaikystės ir jaunystės vietos.

**- Kokie didžiausi iššūkiai jūsų laukė
Sibire?**

- Kelionė klotosi sėkmingai: daugybė
klausimų išsprendavo tarsi savaime. Net
ieškodami lietuvių kapų pasijusdavome glo-
bajami iš aukščiau: didžiulėse Zimos kapinė-
se vien nuojautos vedami suradome lietuviš-
kajį kvartalą, o Gryševo kapinėse netikėtai

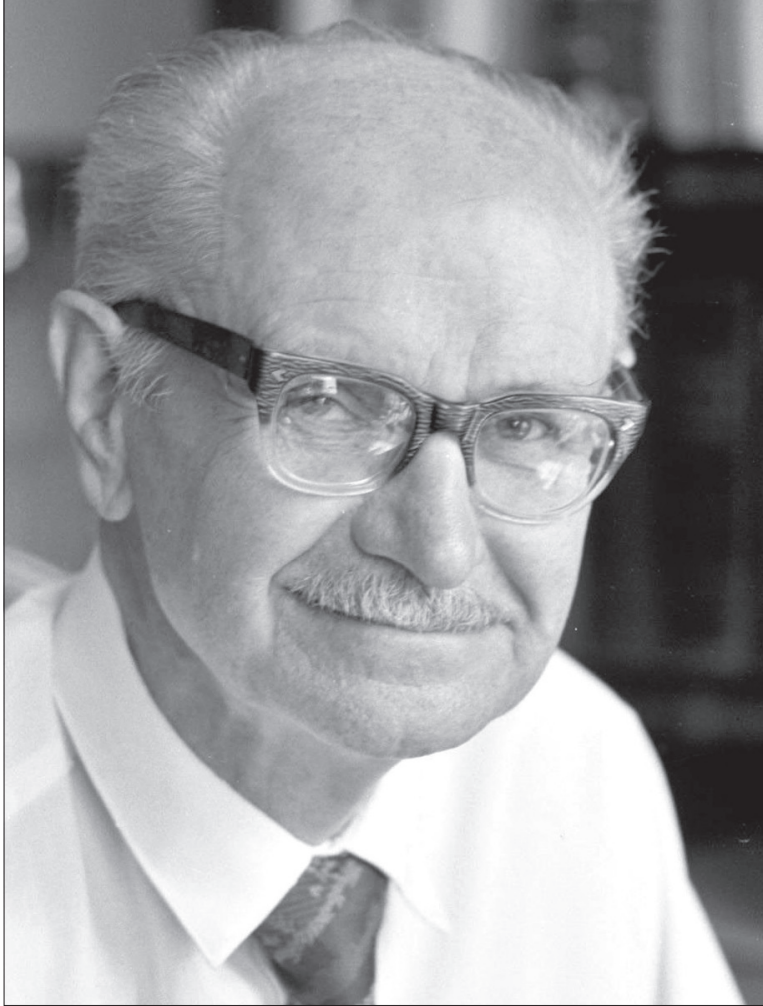
Dr. A. Juška - astronomas, matematikas, fizikas, pedagogas, mokslo populiarintojas

Prieš 115 metų, 1902 m. sausio 27 d., Gelažių k., Vadoklių vlsč., Panevėžio apskr., gimė būsimasis filosofijos daktaras **Antanas Juška, astronomas, matematikas, pedagogas, mokslo populiarintojas.**

Mokėsi Ramygalos pradžios mokykloje ir Panevėžio realinėje gimnazijoje. Trumpai, direktoriaus Broniaus Liesio (1886-1942, Rešiotų lageryje) pakviestas, mokytojavo Ramygalos progimnazijoje, redagavo ir leido šapirografuotą laikraštį „Ramygalos žodis“. 1919 m. baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo lietuvių gimnazijos I laidą labai gerais pažymiais. 1920 m. įstojo į Berlyno universitetą, paskui persikėlė į Getingeno universitetą. Berlyne A. Juška Filosofijos fakultete studijavo matematiką, fiziką ir chemiją, o Getingene Matematikos ir gamtos fakultete iki 1925 m. - matematiką.

Kaip tik tais metais Nobelio fizikos premija buvo paskirta Džeimsui Frankui (J. Franck, 1882-1964), kuris buvo A. Juškos fizikos dėstytojas. Būsimas Nobelio fizikos premijos laureatas (1954) Maksas Bornas (M. Born, 1882-1970) A. Juškai dėstė mechaniką ir vadovavo fizikos seminarui. Vienas iš žymiausių XX a. I pusės matematikų Davidas Hilbertas (1862-1943) dėstė aibių teoriją, kursus apie begalinius dydžius, elektrą ir gravitaciją. Karlas Davidas Tolmė Runge (K. D. T. Runge, 1856-1927) A. Juškai dėstė vektorinę analizę. Heinrichas Rubensas (H. Rubens, 1865-1922) Berlyno universitete jam dėstė eksperimentinės fizikos disciplinas. Taigi A. Juškai dėstė daug pasaulinio garso mokslininkų. Stiprūs buvo ir kiti profesoriai.

1925 m. baigęs studijas, A. Juška buvo paskirtas Pasvalio progimnazijos direktoriumi, po 2 metų tapo Vilkaviškio „Žiburio“, 1930 m. - Biržų, 1934-1937 m. - Švietimo ministerijos Kultūros departamento direktoriumi, 1937-1939 m. Kauno 5-osios gimnazijos direktoriumi. Eidamas atsakingas pareigas laikė doktorantūros egzaminus, paskui Getingene įgijo daktar

ro laipsnį už astronomijos disertaciją „Regimasis šviesumo pasiskirstymas Saulės diske“ (1929). Mokslinis vadovas - prof. Hansas Kynlė (H. Kienle). Tapo Vytauto Didžiojo universiteto privatdocentu, kas antra savaitė atvykdavo iš Biržų skaityti paskaitų studentams. 1939 m. spalį Švietimo ministerija A. Jušką paskyrė įgaliotiniu kultūros ir švietimo reikalams Vilniaus kraštui ir pasiuntė į Vilnių organizuoti švietimo ir kultūros įstaigų. Grįžęs iš Vilniaus, iki 1940 m. rugpjūčio A. Juška buvo Kauno valstybės teatro direktoriumi, kartu 1940-1941 m. jis buvo Kauno 5-osios gimnazijos mokytojas. Karo metais (1941 07-1942 07) jis dirbo Mokslo ir meno departamento direktoriumi, buvo Kauno universiteto docentas, 1943-1944 m. - dar ir Ramygalos gimnazijos mokytojas. Grįžę sovietiniai okupantai 1944 m. rugsėjį A. Jušką

atleido iš Kauno universiteto. 1945-1963 m. jis buvo Vilniaus miškų technikumui kasininkas, buhalteris, dėstytojas, 1958-1980 m. - dar ir Vilniaus pedagoginio instituto astronomijos dėstytojas antraeilininkas. 1963 m. išėjęs į pensiją iš pagrindinių pareigų, aktyviai dalyvavo Vilniaus planetariumo, „Žinijos“ draugijos veikloje, skaitė paskaitas mokytojų kursuose. Nuo 1919 m. parašė, išvertė, sudarė daugiau kaip 1000 mokslinių ir mokslo populiarinimo knygų, brošiūrų bei mokslinių ar mokslo populiarinamųjų straipsnių apie astronomiją, matematiką, fiziką, vadovėlių. Populiariausi didieji A. Juškos darbai: „Astronomijos vadovėlis“ (1928), „Matematinės analizės pagrindai“ (1934, realinėms gimnazijoms), „Fizika“ (1 d., 1940), „Vilniaus byla“ (1940, 2-asis leid. 1991), „Kelionė po Saulės sistemą“ (1958), „Saulės sistema ir

jos vystymasis“ (1960), „Matematika“ (technikumams, su kt. autoriais, 1962 ir 1966), „Mikalojus Kopernikas“ (1962), „Nuo Žemės iki Plutono“ (1964), „Astrofizika“ (su kt. autoriais, 1977), „Astronomijos enciklopedinis žodynas“ (su kt. autoriais, 1984), „Saulės šeima“ (1985).

Nuo 1913 m. A. Juška buvo ateitininkas, Vilniuje ir Berlyne buvo moksleivių (studentų) ateitininkų draugijų pirmininkas. 1935 m. išrinktas Vilniaus vadavimo sąjungos pirmininku, nuo 1936 m. sausio - „Mūsų Vilniaus“ redaktorius. 1938 m. išrinktas į Lietuvos skautų sąjungos tarybą, taip pat Lietuvos matematikos ir fizikos mokytojų draugijos pirmininku. Vokiečių okupacijos metais uoliai platino pagrindinę spaudą. Už tai du kartus nukentėjo.

1948-1985 m. A. Juška buvo aktyvus Politinių ir mokslinių žinių sklaidimo draugijos (nuo 1963 m. - „Žinijos“ draugija) narys, jos mokslinės metodinės tarybos narys, kurį laiką - pirmininko pavaduotojas, 1975-1985 m. - SSRS astronomijos ir geodezijos draugijos Lietuvos skyriaus organizatorius ir tarybos narys, mokymo metodinės sekcijos pirmininkas, 1977-1985 m. - Lietuvos fizikų draugijos revizijos komisijos pirmininkas.

Vienas žymiausių Lietuvos astronomų akademikas, profesorius, habilituotas daktaras Vytautas Straižys taip įvertino A. Juškos veiklą, kuriant Lietuvos astronomų

mokyklą sunkiuoju sovietmečiu: „Juška ir Slavėnas buvo tie du šūlai, kurie neleido sugriūti šiam mokslui Lietuvą vėl okupavus ir kurie užtikrino nenutrūkstamą nepriklausomos Lietuvos astronomijos tradicijų perdavimą. Jų veikla padėjo išaugti naujai Lietuvos astronomų kartai su 35 mokslų daktarais, šimtais astronomijos mokytojų bei tūkstančiais astronomijos mėgėjų visuose mūsų krašto kampeliuose. Ant Kaldinių kalvos stūksa Lietuvos observatorijos mūrai su didžiausiu Šiaurės Europos teleskopu. Lietuvos astronomų darbai ir atradimai žinomi ir vertinami visame pasaulyje.“

A. Juška buvo pavyzdingas šeimos tėvas, su žmona mokytoja Ona Drąsutyte-Juškiene išaugino bei išmokslino 2 sūnus ir 3 dukras. 1965-1978 m. A. Juška buvo Sodininkų draugijos Vilniaus skyriaus tarybos pirmininkas ir Centro valdybos prezidiumo narys, revizijos komisijos pirmininkas. Tais metais sodas gausioms miestiečių šeimoms buvo labai aktualus: ir poilsis gamtoje, ir daržovių, vaisių, kurių beveik nebūdavo parduotuvėse bei mažai būdavo turguose (o jei būdavo, tai būdavo labai brangūs), užsiauginimo galimybė.

Nepriklausomoje Lietuvoje A. Juška buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečio jubiliejiniu medaliu (1928), Švedijos karalių Vazų III laipsnio ordinu (1937), Prancūzijos nacionalinio Garbės legiono ordinu ir Belgijos Karūnos komandoro ordinu (abu 1939). Sovietiniais metais apdovanojimai šį aktyvų ir darbštų žmogų aplenkė... Teko džiaugtis tik sovietine „laisve“...

Mirė A. Juška 1985 m. kovo 19 d. Atkūrus Nepriklausomybę, jo buvusių studentų, mokinių, šeimos narių pastangomis išleista knyga „Astronomas Antanas Juška“ (2002, sudarė dr. Stasė Matulaitytė), taip minint šio visapusiško talento žmogaus 100-ąsias gimimo metines.

Habil. dr. Algirdas AŽUBALIS
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos
karo akademijos profesorius

▶ A. Juška parašė, išvertė, sudarė daugiau kaip 1000 mokslinių ir mokslo populiarinimo knygų, straipsnių apie astronomiją, matematiką, fiziką

Bardai tarp žvaigždžių

2017 02 14 | 19 val.

Vilniaus universiteto planetariume
(Konstitucijos pr. 12A, Vilnius)

Bilietus platina **bilietai.lt**

Daugiau informacijos - www.bardai.lt

Gytis Ambrazavičius

Raminta Naujanytė-Bjelle

Driejų dalių koncertas meilės dienai!

Generalinis rėmėjas
Mercedes-Benz

Spaustuve
VSRG
VILNIAUS SPAUDOS IR REKLAMOS GAMYBA
WWW.VSRG.LT

Informuoja
REPUBLIKA

Draugai
GME
PLANETARIUMAS